

КНИГАВЫДАВЕЦКАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ МІНСКА У КАНТЭКСТЕ СУЧАСНЫХ ТЭНДЭНЦЫЙ РАЗВІЦЦЯ КНІЖНАЙ СПРАВЫ БЕЛАРУСІ

Ларыса Іосіфаўна Доўнар, кандыдыт педагогічных навук, дацэнт кафедры тэорыі і гісторыі інфармацыйна-дакументных камунікацый Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў

“Перабудова” і кнігавыдавецкая дзейнасць

Уразвіцці сучаснага кнігавыдання Беларусі яркава прасочваецца тэндэнцыя, якая пачала складвацца яшчэ ў XIX ст. – гэта канцэнтрацыя выдавецкай прадпрымальніцкай актыўнасці ў Мінску ў параўнанні з такімі рэгіёнамі, як Гродна, Віцебск, Магілёў і інш. Так, яшчэ ў тыя часы ў Мінску сфарміравалася адпаведная сістэма кнігавыдання, якая ўключала прыватныя, грамадскія і дзяржаўныя выдавецкія структуры. За савецкім часам у Мінску, сталіцы БССР, былі заснаваны і сканцэнтраваны толькі дзяржаўныя выдавецтвы рэспублікі: “Беларусь” (заснавана ў 1921 г.), “Навука і тэхніка” (1924), “Польмя” (1950), “Народная асвета” (1951), “Вышэйшая школа” (1961), “Ураджай” (1961), “Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі” (1967), “Мастацкая літаратура” (1972), “Універсітэцкае” (1984), “Юнацтва” (1981) і “Беларускі Дом друку” (1917). На пачатак 1991 г. Мінску належала больш за 95 % ад усёй колькасці выдадзеных назваў кніг і брашур рэспублікі і 99 % іх тыражу.

Абнаўленне і адначасова адраджэнне сістэмы беларускага кнігавыдання пачало праяўляцца ў перыяд “перабудовы”, асабліва ў канцы 1980 – пачатку 1990-х гадоў, калі насуперак пастанове аб забароне кааператывам і падобным арганізацыям займацца выдавецкай дзейнасцю (ад 29.12.1988 г.) у Беларусі пачынаюць узнікаць першыя прыватныя выдавецкія структуры, як мінская “Тэхналогія”. Прыняцце ж Дзяржкамітэтам СССР 12 чэрвеня 1990 г. Закона СССР “О печати и других средствах массовой информации”, у якім былі замацаваны свабода друку і адмена цензуры; права на заснаванне сродкаў масавай інфармацыі рознымі грамадскімі, кааператывнымі, рэлігійнымі арганізацыямі, асобнымі грамадзянамі і, нарэшце, апошняе – дзейнасць у галіне друку будзе насіць не дазваляльны, а рэгістрацыйны характар, –

усё гэта значна паспрыяла дэмакратызацыі кнігавыдання і хуткаму яго развіццю [6]. Праўда, на пачатку прыватныя беларускія кампаніі вымушаны былі ствараць сумесныя расійска-беларускія і іншыя прадпрыемствы і арганізацыі, набываць ISBN у расійскіх выдавецтваў за 10 % кошту тыражу (Нацыянальнае агенцтва па міжнароднай стандартнай нумарацыі кніг Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі прыступіла да сваёй дзейнасці 15.02.1993 г.). Аднымі з першых такіх прыватных выдавецтваў сталі мінскія кампаніі “Эрыдан”, “Беларуская асацыяцыя дэтэктыўнага, прыгодніцкага і палітычнага рамана”, “Акварыус”, “Паліфакт”, дзейнасць якіх адзначаецца ўжо з 1990 г. У кнігавыданні Беларусі, адпаведна і Мінска, з часу атрымання рэспублікай незалежнасці правамерна вылучыць тры этапы: 1991–1996 гг.; 1997–2001 гг. і 2002–2007 гг.

1991–1996 гг. – дэманопалізацыя дзяржаўнага кнігавыдання

1991–1996 гг. – першы этап новага беларускага кнігавыдання, які можна ахарактарызаваць як этап дэманопалізацыі дзяржаўнага кнігавыдання, яго раздзяржаўлення, арганізацыі дзейнасці выдавецтваў прыватнага характару і структурных зменаў у выдавецкай сферы. Першыя ліцэнзіі на ажыццяўленне выдавецкай дзейнасці ў незалежнай Рэспубліцы Беларусь былі выдадзены 22 чэрвеня 1992 г. [9, с. 189]. Усяго за 1992 г. ліцэнзіі атрымалі 240 суб’ектаў прыватнага гаспадарання, а за перыяд з 1992 па 1997 гг. ліцэнзаванай выдавецкай дзейнасцю ў Беларусі мелі права займацца 1456 выдаўцоў і выдавецтваў, сярод якіх з’явілася і шэраг рэгіянальных прыватных выдавецкіх арганізацый. Аднак Мінск не ўступаў сваё лідэрства, і карціна працэнтнага размеркавання колькасці назваў выдадзенай кніжнай прадукцыі і яе тыражу паміж пэўнымі рэгіёнамі Беларусі мела зусім нязначныя змены [Табл. 4].

Са стратай дзяржаўнай манополіі на кнігавыданне ўзнікла рэальная канкурэнцыя паміж выдавецтвамі. 10 дзяржаўным выдавецтвам і 17 ведамасным выдаючым арганізацыям прыйшлося сапернічаць з не адной сотняй прыватных і акцыянерных фірм, кампаній, малых прадпрыемстваў, якія даволі актыўна ўключыліся ў кнігавыдавецкі працэс. Узнікненне недзяржаўных выдавецтваў, заснаваных на розных формах уласнасці, а таксама атрыманне права на выдавецкую дзейнасць шэрагам устаноў (навуковых, вучэбных) і грамадскіх арганізацый паспрыяла абнаўленню і ажыццяўленню кніжнай

справы Беларусі. Гэта быў этап актыўнага перавыдання нацыянальнай кніжнай спадчыны – з аднаго боку, а з другога – задавальнення патрэб кніжнага рынку, дзе дзейнічала кан'юктура масавага чытацкага попыту. А на той час існаваў проста велізарны кніжны попыт, створаны яшчэ савецкім дэфіцытам. Таму ў гэты перыяд у Беларусі колькасць назваў выпушчанай кніжнай прадукцыі ўзрасла больш чым у паўтары разы: з 2432 у 1991 г. да 3809 экз. у 1996 г. [Табл. 5; Дыягр. 1, 2]. Павялічвалася і доля беларускамоўнага кнігавыдання, сярэдняя лічба якога па назвах складала ў гэты час 21,3%, а ў 1993 г. даў найвышэйшыя паказчыкі – 26,9% [Табл. 5; Дыягр. 3, 4].

Менавіта дзякуючы актыўнай выдавецкай дзейнасці прыватных выдавецтваў у 1993 г. у кнігавыданні Беларусі былі дасягнуты і самыя высокія паказчыкі па тыражу – гэта 98 млн. 351 тыс. экз. У параўнанні з Расіяй, дзе дзяржаўныя і прыватныя выдавецтвы выйшлі на лічбу 50:50 толькі ў 1995 г., Беларусь мела падобныя вынікі ўжо на 1992 г. [10]. У наступныя гады адбывалася павелічэнне долі недзяржаўнага кнігавыдання і, наадварот, – памяншэнне дзяржаўнага (з 42,8% у 1991 г. да 16,4% у 1996 г.). Такім чынам, можна адзначыць, што выдавецкая сфера краіны ўжо на першым этапе зведала значнае рэфармаванне. Беларусь стала першай сярод былых рэспублік СССР (апырэдзіўшы Расію і Украіну), дзе была створана рынкавая сістэма ў кнігавыданні і сфарміраваліся два ўмоўна самастойныя патокі выдавецкай прадукцыі – кнігі дзяржаўных і недзяржаўных выдавецтваў [1].

Першы этап абноўленай сістэмы кнігавыдання прынёс Беларусі ў 1991–1996 гг. 18082 назвы кніжнай прадукцыі, тыраж якой склаў 425 млн. 740 тыс. экз. Доля дзяржаўнага сектара на дадзеным этапе складала 28% (па назвах) і 40% (па тыражу); недзяржаўнага адпаведна – 30% і 55% [Табл. 1]. Іншыя арганізацыі з правам выдавецкай дзейнасці выпусцілі 7681 назву (42%) тыражом 21 млн. 904 тыс. экз. (5%).

Што тычыцца *дзяржаўных выдавецтваў*, то як сведчыць аналіз дынамікі выпуску кніг і брашур за 1991–1996 гг. – гэта быў даволі складаны перыяд у іх дзейнасці. Штогод адзначаўся спад практычна ўсіх асноўных паказчыкаў: назваў – з 1041 у 1991 г. да 523 у 1996 г.; тыражу – з 37, 5 млн. экз. у 1991 г. да 11, 4 млн. экз. у 1996 г. Агульная колькасць супрацоўнікаў амаль усіх дзяржаўных выдавецтваў таксама скарачалася (у сярэднім амаль у 2 разы). У выдавецтве “Полымя” наогул

пасля скарачэння засталася толькі дзесятая частка ад ранейшага складу калектыву і толькі выдавецтву “Беларуская энцыклапедыя імя П. Броўкі” ўдалося ў гэты час захаваць колькасць сваіх супрацоўнікаў [8].

Некаторая фінансавая падтрымка кнігавыдання з дзяржбюджэту гарантвала адносную стабільнасць дзяржаўным выдавецтвам. Менавіта дзякуючы дзяржзамовам на вучэбную і вучэбна-метадычную літаратуру для ўсіх форм адукацыі ім удавалася выжываць ва ўмовах цяжкага сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны. З дзяржаўнага бюджэту ў гэты перыяд датавалася таксама беларускамоўная літаратура (у памеры 50 % сабекошту), да 75% – дзіцячая. У 1996 г. было наладжана 100-працэнтнае фінансаванне літаратуры для камплектавання фондаў публічных бібліятэк, а таксама серыі “Школьная бібліятэка”. Таму, зразумела, што на вядучых пазіцыях у сектары дзяржаўнага кнігавыдання былі такія выдавецтвы, як “Народная асвета”, “Мастацкая літаратура”, “Навука і тэхніка”, “Вышэйшая школа”, кожнае з якіх мела сваю спецыялізацыю і забяспечвала выпуск асноўнай беларускай вучэбнай, навуковай, навукова-папулярнай і мастацкай літаратуры [Табл. 1].

Цалкам кніжны рэпертуар дзяржаўнага кнігавыдання, сканцэнтраванага ў сталіцы краіны, у 1991–1996 гг. меў наступныя колькасныя тэматычныя прыярытэты:

- літаратура па асвеце і педагогіцы (1130 назваў, тыраж 76732 тыс. экз.),
 - мастацкая літаратура (830 назваў тыраж 20590 тыс. экз.),
 - дзіцячая літаратура (590 назваў, тыраж 29524 тыс. экз.),
 - палітычная і сацыяльна-эканамічная літаратура (543 назвы, тыраж 7518 тыс. экз.),
 - літаратура па тэхніцы (478 назваў, тыраж 13376 тыс. экз.).
- Вядучыя пазіцыі па відах выданняў займалі:
- вучэбныя выданні (1389 назваў, тыраж 79187 тыс. экз.),
 - літаратурна-мастацкія (830 назваў, тыраж 20590 тыс. экз.),
 - навуковыя (622 назвы, тыраж 829 тыс. экз.),
 - выданні для дзяцей і юнацтва (590 назваў, тыраж 29524 тыс. экз.),
 - даведачныя выданні (429 назваў, тыраж 10412 тыс. экз.).

Вызначыць падобную карціну ў сектары *недзяржаўнага кнігавыдання* па адпаведных выдавецкіх прадпрыемствах за 1990–1991 гг., а таксама па іх тэматыка-відавых характарыстыках

намнога складаней з-за прабелаў у беларускай кніжнай статыстыцы па друку. Аднак, нават па тых дадзеных, якія ёсць у нашым распараджэнні, сярод лідэраў недзяржаўнага кнігавыдання можна вылучыць мінскія выдавецтвы “Эрыдан” (дзейнасць з 1990 г.), “Паліфакт” (1990 г.), “Мет” (1991 г.), “Аракул” (1991 г.), “Амалфея” (1991 г.), “Пікорп” (1992 г.), “Сервег” (1993 г.), “Сказ” (1993 г.) [Табл.1].

Як ужо адзначалася, цалкам зніжэнне выпуску беларускамоўнай прадукцыі, характэрнае для падсістэмы дзяржаўнага кнігавыдання, мела процілеглыя вынікі ў сектары недзяржаўных выдавецтваў, дзе паказчыкі падняліся адпаведна на 46 % па назвах і на 85 % па тыражу (на выніках 1996 г.) [Табл. 5]. Тым не менш, у патоку недзяржаўнага кнігавыдання беларускамоўная прадукцыя складала ў 1993–1996 гг. ад 10 да 16 %. Сярод актыўных кнігавыдаўцоў беларускамоўных твораў – НВК “Тэхналогія”, ВКП “Асар”, НФК “Экаперспектыва”, ТАА “Аракул”, БВК “Хата”, Беларускі Фонд Сораса, ВКП “Жаскон” [12]. Да прыкладу, кампанія “Тэхналогія” вызначылася сваёй спецыялізацыяй па выпуску ў асноўным выданняў на беларускай мове па філасофіі, рэлігіі, гісторыі, культуры, эканоміцы.

У кніжным патоку выданняў недзяржаўных выдавецтваў у 1993–1995 гг. вядучым галінова-тэматычным кірункам была літаратура

- па адукацыі і асвеце – 30,3% (НФК “Экаперспектыва, Беларускі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр, ТАА “Аракул”, ВКП “Асар”, ВКП “Жаскон”);

- 22,4 % складала мастацкая літаратура (у асноўным на рускай мове, што залежала ад каньютуры камерцыйнага рынку). Выключэннем, хіба што, быў вопыт НДК “Маркетынг” па выданні ў 1994 г. серыі “З сабой у дарогу” твораў такіх беларускіх аўтараў, як Я. Колас, Я. Маўр, І. Мележ, Я. Скрыган, К. Чорны, Я. Брыль, А. Васілевіч, М. Гарэцкі, Г. Далідовіч. Асноўная частка мастацкай літаратуры 1995 г. – гэта творы І. Шамякіна, Т. Шаўчэнкі, А. Пісарыка, І. Карэнды, І. Басецкага, А. Усені, А. Экава, В. Івашына, М. Трафімава, У. Бельскага, У. Ліпскага, В. Якавенкі [12].

- Невялікую колькасць складалі і беларускамоўныя творы для дзяцей. Хаця дзіцячая літаратура ў кнігавыдавецкім патоку гэтага перыяду займала трэцяе месца. Цікавыя праекты ў галіне развіцця дзіцячай кнігі мелі такія недзяржаўныя выдавецтвы, як “Кавалер”, “Мет”, “Сказ”, “Алкіона”, “Паліфакт”, “Асар”;

“Еўрапейская кнігі”. Аднак гэта была ў асноўным рускамоўная літаратура. Сярод недзяржаўных выдавецтваў выпускам кніг для дзяцей на беларускай мове займаліся “Сталкер”, “PICORP”, “Талер”, “Еўрапейская кніга”, “Асар”, “Хата”, “Лазурак”, “Белая Русь”, “Родны кут” і інш. Адною з тэндэнцый у дзейнасці недзяржаўных выдавецкіх структур стала супрацоўніцтва са спецыялізаванымі дзяржаўнымі выдавецтвамі “Юнацтва”, “Вышэйшая школа”, “Мастацкая літаратура” [12].

Адзінкавыя назвы складалі кнігі недзяржаўных выдавецтваў на беларускай мове па філасофіі, псіхалогіі, прыродазнаўчых і прыкладных навук, мастацтве і краязнаўстве.

Сярод вядучых сталічных недзяржаўных выдавецкіх прадпрыемстваў 1991–1996 г., якія займаліся выпускам вучэбных, даведачных, навукова-папулярных і літаратурна-мастацкіх выданняў – “PICORP”, “Мет”, “Сервег”, “Белфаксиздатгруппа”, “Сказ”, “Аракул” і “Амалфея” [Табл. 1].

Для задавальнення чытацкага попыту і адначасова атрымання хуткага прыбытку, большасць мінскіх недзяржаўных выдавецкіх прадпрыемстваў і арганізацый з правам выдавецкай дзейнасці канцэнтраваліся на выданні дэтэктыўнай, прыгодніцкай і фантастычнай мастацкай літаратуры, а таксама дэсідэнцкай, палітычнай і сацыяльна-эканамічнай, раней недаступнай або забароненай: “Эрыдан”, “Паліфакт”, “Беларуская асацыяцыя дэтэктыўнага, прыгодніцкага і палітычнага рамана” і інш. Так, да 1996 г. “Эрыдан” – вядучая недзяржаўная выдавецкая кампанія Мінска і Беларусі, якая здолела развіць і асвоіць розныя кірункі выдавецкай дзейнасці, скіраваныя на задавальненне шырокага попыту масавага чытача і запаўненне дэфіцыту на кніжным рынку не толькі Беларусі, але і Расіі. Пэўны кірунак у дзейнасці выдавецтва задаваў менавіта яго генеральны дырэктар Аляксандр Патупа, вядомы як аўтар шэрагу твораў айчынай фантастыкі, якія таксама выдаваліся “Эрыданам”. У 1992 г. выдавецтвам быў выпушчаны паралельна на рускай і англійскай мовах даведнік “Кто издает книги в Республике Беларусь”, дзе ўпершыню была сабрана і сістэматызавана даволі падрабязная інфармацыя пра дзяржаўныя і недзяржаўныя выдавецтвы і арганізацыі з правам выдавецкай дзейнасці. Каштоўнасць уключанага матэрыялу павышалася яшчэ і тым, што ў ім змяшчаўся паказальнік выдавецтваў па іх уладальніцкай прыналежнасці, а таксама – у афармленні выдання былі выкарыстаны фірменныя знакі выдавецкіх

арганізацый, многія з якіх сёння ўжо не існуюць. У 1996 г. на старонках газеты выдавецтва “Фемида” ўпершыню ў Беларусі з’явіўся аналітычны артыкул А.С. Патупы, падрыхтаваны да міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі “Недзяржаўная выдавецкая дзейнасць у Беларусі” (Мінск, 3 – 4 кастрычніка 1996 г.) пра стан беларускага кнігавыдання, дзе параўноўваліся не толькі дзяржаўны і недзяржаўны кнігавыдавецкія патокі, але матэрыял падаваўся яшчэ і ў параўнанні з кнігавыданнем у Расіі і Украіне, выказваліся прапановы па выхадзе з крызіснай сітуацыі ў кнігавыданні Беларусі 1995–1996 гг. Аднак, нават аналітычныя даследаванні кнігавыдавецкай дзейнасці Беларусі, добрае веданне стану і перспектывы яго развіцця не абаранілі выдавецтва ад распаду. У 1997 – 1998 г. выйшла 11 апошніх выданняў “Эрыдана” і кампанія спыніла сваю дзейнасць. Усяго ВПК “Эрыдан” за час сваёй дзейнасці выпусціла 240 назваў кніг і брашур тыражом 23 млн. 277 тыс. экз.

Адным з “грандаў” усферы новага беларускага недзяржаўнага кнігавыдання 1991–1996 гг. быў творча-вытворчы цэнтр на правах малога прадпрыемства “Паліфакт”, зарэгістраваны ў снежні 1990 г. Выдавецкая дзейнасць “Паліфакта” пад кіраўніцтвам Яўгена Будзінаса была накіравана на выпуск архіўных і рукапісных матэрыялаў; кніг на краязнаўстве і гісторыі помнікаў культуры; мастацкай і публіцыстычнай літаратуры. Шэраг першых выдавецкіх праектаў кампанія ажыццяўляла з часопісамі “Знамя” і “Дружба народаў”, МП “Референдум”, “Майнор-Саветик”, ВАА “Паблісіці” і інш. Акрамя таго, заслужаны аўтарытэт “Паліфакту” прынеслі нотна-музычныя выданні, якія выдаваліся ў сярэдзіне 1990-х гг. сумесна з Нацыянальным тэатральна-канцэртным аб’яднаннем “Беларуская капэла” ўсерыі “Музыка старажытных сядзіб” (“Музыка сям’і Ельскіх”, 1995). Усяго ў 1990 – 1996 гг. выдавецтва выпусціла 81 назву кніжнай прадукцыі тыражом 6 млн. 768 тыс. экз.

Росквіт недзяржаўнага кнігавыдання і яго магутны ўсплёск у пачатку 1990-х гг. быў выкліканы, з аднаго боку, высокай чытацкай запатрабаванасцю перыяду “перабудовы”, якой спрыяла дэмакратызацыя грамадства, свабода слова і друку, хваля выкрыцця, адкрытасці і даступнасці раней забароненай інфармацыі; з другога – гэта перыяд адносна танных затрат на выдавецкую дзейнасць (на паперу, друк, крэдыты), невысокай канкурэнцыі. Такім чынам, пры

дэфіцыце на запатрабаваную кніжную прадукцыю і шырокім рынку збыту недзяржаўная выдавецкая дзейнасць атрымала актыўнае і даволі эфектыўнае развіццё. Гэта паспрыяла і таму, што ў 1994 г. была створана Беларуская асацыяцыя кнігавыдаўцоў і кнігараспаўсюджвальнікаў (БелАКК), якая разам з ТАА “Завігар” заснавала газету “Книжный мир” (1997 – 2002), што прыйшла на змену газетам “Книга и мы” (1995–1998, заснавальнік – мінскае гарадское прадпрыемства “Белсаюздрук”) і “Кнігарня” (1988 – 1995, заснавальнік – Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь, Савет дырэктараў выдавецтваў, Кнігагандлёвая фірма “Белкніга”). З 1994 г. у Мінску па ініцыятыве недзяржаўных кнігавыдаўцоў пачала праводзіцца штогадовая Міжнародная кніжная выстава-кірмаш “Кнігі Беларусі”, адным з арганізатараў якой з’яўляецца буйнейшая ў рэспубліцы кнігагандлёвая недзяржаўная кампанія “Макбел”. У 1994 г. было заснавана Рэспубліканскае свята “Дзень беларускага пісьменства і друку” – своеасаблівы штогадовы агляд кнігавыдавецкай дзейнасці Беларусі, дасягненняў беларускай кнігі.

У 1995 г. Дзяржкамітэт па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю быў перайменаваны ў Дзяржкамітэт Рэспублікі Беларусь па друку, які прадоўжыў кіраванне і кантроль за кнігавыдавецкай справай у краіне, а таксама норматворчую працу ў гэтай галіне. 13 студзеня 1995 г. Вярхоўным Саветам нарэшце быў прыняты Закон аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі Рэспублікі Беларусь №3515-ХІІ (дзейнічае і сёння ў рэдакцыях Законаў Рэспублікі Беларусь ад 07.06.1996 № 438-ХІІІ, ад 08.01.1998 № 134-З, ад 09.07.1999 № 285-З, ад 13.12.1999 № 337-З, ад 29.06.2006 № 137-З).

Тым не менш, беларускае кнігавыданне як недзяржаўнае, так і дзяржаўнае ў 1995 – 1996 гг. не пазбегла крызіснай сітуацыі і рэзкага спаду па ўсіх паказчыках, аднымі з важнейшых прычын якіх сталі сацыяльна-эканамічныя – рост цен на паліграфічныя паслугі і матэрыялы, адсутнасць інвестыцый у вытворчую сферу, недаступнасць крэдытавання, спад пакупніцкай здольнасці насельніцтва, падатковы ўціск. У 1996 г. перастала існаваць не толькі дзяржаўнае выдавецтва “Навука і тэхніка”, але і шэраг недзяржаўных выдавецтваў, якія валодалі правам выдавецкай дзейнасці, рэзка знізілі або перасталі займацца выдавецкай дзейнасцю. Сярод недзяржаўных выдавецкіх прадпрыемстваў і арганізацый Беларусі ў рэальным выдавецкім працэсе ўдзельнічала крыху

больш за 80 (з 1456) і гэта былі ў асноўным толькі сталічныя выдаўцы або выдавецтвы. Некаторыя з іх выжывалі за кошт арганізацыі сумесных расійска-беларускіх прадпрыемстваў, выкарыстоўваючы больш танныя, чым у Расіі, паліграфічныя магчымасці Беларусі (Беларускага Дому друку, Мінскай фабрыкі каляровага друку і інш.), як выдавецтва “Харвест”, створанае ў 1994 г. Толькі за 2 гады сваёй выдавецкай дзейнасці, 1995 – 1996, яно пабіла ўсе рэкорды па колькасці выдадзенай прадукцыі, якая склала 789 назваў і выйшла на другое месца сярод недзяржаўных выдавецтваў па тыражах [Табл. 1].

1997 – 2001 гг. – дзяржаўнае рэгуляванне кнігавыдання

З 30 мая 1997 г. уступіла ў дзеянне новае “Палажэнне аб парадку выдачы і выкарыстання ліцэнзій на ажыццяўленне выдавецкай дзейнасці”, у аднаведнасці з якім з ліпеня таго ж года пачалася перарэгістрацыя ўсіх выдавецтваў краіны. Да канца 1997 г. перарэгістрацыю прайшло 140 выдаўцоў, у 1998 г. было выдадзена яшчэ 215 ліцэнзій, у 1999 г. – 64, у 2000 г. – 56 [8]. І ўжо ў 2001 г. у Беларусі валодалі правам выдавецкай дзейнасці 409 суб’ектаў гаспадарання (дзяржаўных, недзяржаўных, змешанай уласнасці). Значную долю сярод кнігавыдаўцоў Беларусі складалі разнастайныя міністэрствы, ведамствы, установы (навукі і адукацыі), камітэты і іншыя арганізацыі з правам выдавецкай дзейнасці, большасць з якіх знаходзілася менавіта ў сталіцы.

У 1997–2001 гг. у Мінску выйшла 28964 назвы кніг і брашур, што ў агульным кнігавыдавецкім патоку Беларусі адпавядала 87,5%, а гэта ніжэй на 2,7%, чым за 1991–1996 гг. [Табл. 4]. Аднак, калі вылучыць штогадовыя працэнтныя паказчыкі Мінска па колькасці назваў выдадзенай кніжнай прадукцыі, то можна адзначыць, што ў 1997–2001 гг. у Мінску назіралася стабільнае павелічэнне выпуску колькасці кніг і брашур па назвах і дало ў параўнанні 2001 г. з 1991 г. рост на 67,3%. Што тычыцца тыражу выдадзенай у Мінску кніжнай прадукцыі, то ён склаў за 1997–2001 гг. 98,6% ад усёй колькасці тыражу па краіне [Табл. 4]. Параўнаўшы паказчыкі па тыражу 2001 г. з 1991 г., неабходна адзначыць, што рост тыражу ў мінскіх выдавецтвах зусім нязначны, толькі на 2,9%. А ў 2000 і асабліва ў 2001 годзе адбывалася яго даволі істотнае паніжэнне. Некаторы рост можна адзначыць толькі ў 1997 і 1999 гг., што адпавядала агульнай карціне кнігавыдання Беларусі гэтага часу [Дыягр. 2]. Цалкам паказчыкі тыражу мінскіх кніжных выданняў за 1991–1996 гг. і 1997–2001 гг. амаль не адрозніваюцца [Табл. 4].

На аднаго жыхара рэспублікі ў 2001 г. прыходзілася 5,6 выдадзеных кніг і брашур (у 1996 г. было 6,2) [Табл. 5]. Памяншалася таксама ўдзельная вага беларускамоўнай кніжнай прадукцыі. Так, у 2001 г. кнігі на беларускай мове склалі па колькасці назваў – 11,1%; па тыражу – 11,8%. Для параўнання ў 1996 г. гэта былі адпаведна наступныя лічбы – 15,7% і 14,9% [Табл. 5].

З 2001 г. кіраўніцтва выдавецкай справай пачало ажыццяўляць Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Своеасаблівай рысай развіцця кнігавыдання ў Беларусі з’явіўся актыўны ўплыў на гэты працэс дзяржавы, што выражалася ў дзяржаўным рэгуляванні рынку кніжнай прадукцыі, а таксама ў выпуску сацыяльна значнай літаратуры. Сярод адпаведных дзеянняў дзяржава вылучаюцца наступныя два кірункі падтрымкі кнігавыдання ў рэспубліцы: прамое фінансаванне выпуску асобных сацыяльна значных выданняў (субсідыі для дзяржаўных патрэб) і розныя ільготы і прэферэнцыі падатковага і іншага характару (ускосная падтрымка) [9, с. 193]. На выпуск літаратуры для дзяржаўных патрэб з дзяржаўнага бюджэту штогод выдзялялася ад 1 да 1,5 млн. долараў. Найбольш паказальным з’яўляецца фінансаванне доўгатэрміновых выдавецкіх праектаў такіх, як “Хронік Памяці” (1985–2007), 18-томнай “Беларускай энцыклапедыі” (1996–2004), серыі “Школьная бібліятэка” (1996–2002, 2005–). Частка тыражу сацыяльна значнай літаратуры Міністэрствам інфармацыі накіроўвалася бясплатна ў бібліятэкі. Так, за 1996–2003 гг. бібліятэкі атрымалі больш за 300 назваў выданняў агульным тыражом 740 тыс. экз. Дзяржавай фінансаваўся выпуск вучэбнай літаратуры (120–150 назваў штогод), у іх ліку шрыфтам Брайля. На працягу многіх гадоў былі дазволены ільготы ў выглядзе вызвалення ад аплаты падаткаў на прыбытак, якімі маглі карыстацца тыя выдавецтвы, якія выпускалі літаратуру на беларускай мове. Ад падаткаў на дабаўленую вартасць вызвалалася дзіцячая літаратура. З сярэдзіны 2000 г. да 1 студзеня 2002 г. у адпаведнасці з Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзейнічалі ільготы на выданне, вытворчасць і рэалізацыю кніжнай прадукцыі, звязанай з адукацыяй, навукай і культурай. На жаль, яны насілі толькі кароткачасовы характар і былі адменены на пачатку 2002 г.

На 2001 г. у Мінску працягвалі дзейнасць 10 дзяржаўных выдавецтваў: “Беларуская навука” (з 1996 г.), “Беларуская Энцыклапедыя імя П.Броўкі”, “Беларусь”, “Вышэйшая школа”,

“Мастацкая літаратура”, “Народная асвета”, “Полымя”, “Універсітэцкае”, “Ураджай” і “Юнацтва”, а таксама “Беларускі Дом друку” і “Дом прэсы” (з 1996 г.). У параўнанні з папярэднім этапам, 1991–1996 гг., можна адзначыць, што ў сектары дзяржаўных выдавецтваў працягваўся працэс паніжэння іх долі ўдзелу ў выпуску кніжнай прадукцыі краіны: па колькасці назваў – на 16,6 %; па тыражу – на 22,4 % [Табл. 1, 2].

Найбольшыя галінова-тэматычныя комплексы ў выдавецкім рэпертуары дзяржаўных выдавецтваў у 1997–2001 гг. складала

- літаратура па асвецце і педагогіцы (1460 назваў, тыраж 39 млн. 726 тыс. экз.);
- дзіцячая літаратура (654 назвы, тыраж 6 млн. 324 тыс. экз.);
- мастацкая літаратура (275 назваў, тыраж 703 тыс. экз.);
- медыцынская літаратура (232 назвы, тыраж 1 млн. 532 тыс. экз.);
- палітычная і сацыяльна-эканамічная літаратура (230 назваў, тыраж 1 млн. 248 тыс. экз.).

Лідэрства сярод дзяржаўнай кніжнай прадукцыі вызначанага перыяду па мэтайым прызначэнні (па відах выданняў) займалі

- вучэбныя і вучэбна-метадычныя выданні (1884 назвы, тыраж 41 млн. 431 тыс. экз.);
- выданні для дзяцей і юнацтва (654 назвы, тыраж 6 млн. 324 тыс. экз.);
- літаратурна-мастацкія выданні (275 назваў, тыраж – 573 тыс. экз.);
- даведачныя (237 назваў, тыраж 1 млн. 609 тыс. экз.);
- навуковыя (162 назвы, тыраж 165 тыс. экз.);
- навукова-папулярныя выданні (139 назваў, тыраж 670 тыс. экз.).

У адрозненні ад дзяржаўных выдавецтваў, якія ўсё больш і больш здавалі свае пазіцыі, *недзяржаўныя*, нягледзячы на памяншэнне ў сваіх шэрагах колькасці ліцэнзаваных прадпрыемстваў, наадварот, усё актыўней заваёўвалі кніжны рынак Беларусі. Так, у 1997–2001 гг. у краіне рэальнай выдавецкай дзейнасцю займалася каля 130 прыватных выдавецтваў, якія выдалі агульнай колькасцю 18 406 назваў кніг і брашур тыражом 243 млн. 776 тыс. экз., што складала адпаведна 55,6 % і 79,3 % [Табл. 2]. Асноўная частка кнігавыдавецкай прадукцыі ў недзяржаўным сектары належала

- мастацкай літаратуры (5452 назвы, тыраж 68 млн. 303 тыс. экз.);

- палітычнай і сацыяльна-эканамічнай (2962 назвы, тыраж 28 млн. 446 тыс. экз.);
- дзіцячай літаратуры (2504 назвы, тыраж 63 млн. 746 тыс. экз.);
- літаратуры па асвеце і педагогіцы (2242 назвы, тыраж 30 млн. 879 тыс. экз.);
- літаратуры па тэхніцы (1359 назваў, тыраж 14 млн. 309 тыс. экз.).

Па відах выданняў гэта адпаведна былі

- літаратурна-мастацкія (5454 назвы, тыраж 68 млн. 476 тыс. экз.);
- вучэбныя і вучэбна-метадычныя (3262 назвы, тыраж 35 млн. 066 тыс. экз.);
- выданні для дзяцей і юнацтва (2503 назвы, тыраж 63 млн. 541 тыс. экз.);
- навукова-папулярныя (2154 назвы, тыраж 24 млн. 361 тыс. экз.);
- выданні для вольнага часу (1389 назваў, тыраж 24 млн. 699 тыс. экз.).

Даволі значны працэнт кнігавыдавецкай прадукцыі ў 1997–2001 гг. выпушлі так званыя *іншыя арганізацыі з правам выдавецкай дзейнасці*. Праўда, іх удзельная вага ў беларускім кнігавыданні ў параўнанні з 1991–1996 гг. крыху панізілася і склала ў працэнтных лічбах 33,4 % па назвах і 3,4 % па тыражу, што адпаведна менш на 9 % і 3,7 з папярэднім этапам. Хаця, усё ж, па колькасці назваў выдадзеных кніг і брашур іншымі арганізацыямі назіраўся рост з 7681 (у 1991–1996 гг.) да 11057 (у 1997–2001 гг.), чаго не скажаш па тыражу, які з 21 млн. 904 тыс. экз. панізіўся да 10 млн. 695 тыс. экз. Галінова-тэматычныя прыярытэты кніжнай прадукцыі ў адрозненні ад дзяржаўных і недзяржаўных выдавецтваў ўяўлялі наступную карціну:

- палітычная і сацыяльна-эканамічная літаратура (1968 назваў, тыраж 1 млн. 617 тыс. экз.);
 - літаратура па асвеце і педагогіцы (1488 назваў, тыраж 2 млн. 907 тыс. экз.);
 - тэхнічная літаратура (1379 назваў, тыраж 620 тыс. экз.);
 - літаратура па прыродазнаўчых навуках (888 назваў, тыраж 247 тыс. экз.);
 - медыцынская літаратура (774 назвы, тыраж 315 тыс. экз.).
- Найбольшыя відавныя комплексы склалі, як і ў дзяржаўным кнігавыданні,
- вучэбныя і вучэбна-метадычныя выданні (4340 назваў, тыраж 3 млн. 684 тыс. экз.).

- Асноўным адрозненнем стаў прыярытэт па выпуску
- навуковых (1785 назваў, тыраж 469 тыс. назваў),
 - вытворчых (894 назвы, тыраж 656 тыс. экз.),
 - даведачных (611 назваў, тыраж 448 тыс. экз.) і
 - інфармацыйных выданняў (269 назваў, тыраж 198 тыс. экз.).

Скасаванне ільгот, якія існавалі для вытворчасці і рэалізацыі кніжнай прадукцыі, ва ўмовах агульнага з Расіяй кніжнага рынку і наяўнасць у нашых суседзяў істотнай дзяржаўнай падтрымкі не толькі аказала ўздзеянне, якое дэстабілізавала працу выдавецтваў Беларусі, але і стварыла сур'ёзныя перашкоды для руху беларускай кнігі на знешнія рынкі. Дзеянне ў Расійскай Федэрацыі ў 1995–2001 гг. Федэратыўнага Закона “Аб дзяржаўнай падтрымцы сродкаў масавай інфармацыі і кнігавыдання”, які прадугледжваў ільготы падатковага, мытнага, валютнага і іншага рэгулявання выдавецкай дзейнасці, а да 2005 г. – зніжанага стаўка падатка на дабаўленую вартасць (ПДВ) да 10 % пры рэалізацыі кніг па адукацыі, навуцы і культуры (у той час у Беларусі яна складала 20 %) – спрыялі стабілізацыі расійскага кнігавыдання і яго значнаму пад'ёму, а таксама запаўненню кніжнага рынку Беларусі літаратурай з Расіі да 90 %. У такіх умовах беларускія выдаўцы ўсё больш страчвалі сваю канкурэнтаздольнасць [9, с. 196–198], а ўзаемаадносінны з дзяржавай набывалі супярэчлівы характар.

2002–2007 гг. –на шляху да якаснай мадэлі кніжнай вытворчасці

Вынікі кнігавыдавецкай дзейнасці ў Беларусі за 2002 год у параўнанні з 2001 г. засведчылі значны яе спад па ўсіх паказчыках [Дыягр. 4, 5]. Колькасць назваў выпушчаных кніг і брашур паменшылася на 2,4 %, тыраж – на 19,6 %. Найбольшыя страты панеслі менавіта дзяржаўныя выдавецтвы, выпуск кніжнай прадукцыі ў якіх панізіўся проста катастрафічна: па колькасці назваў – на 23,2 % і па тыражу – на 31,2 % [Табл. 3]. Зменшыўся і ўзровень рэнтабельнасці дзяржаўных выдавецтваў на 7,9 %. Найбольшы ўзровень рэнтабельнасці мелі ў 2002 г. выдавецтвы “Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі” – 22,2 % і “Вышэйшая школа” – 19,8 %, а самы нізкі – “Мастацкая літаратура” (14,3%). На падзенне паказчыкаў у сектары дзяржаўнага кнігавыдання паўплывала і праведзеная рэарганізацыя дзяржаўных выдавецтваў [9, с. 192]. Так, у ліпені 2002 г. былі рэарганізаваны шляхам зліцця наступныя

выдавецтвы: “Універсітэцкае” і “Вышэйшая школа” – цяпер “Вышэйшая школа”; “Юнацтва” і “Мастацкая літаратура” – цяпер “Мастацкая літаратура”; “Ураджай”, “Полымя” і “Беларусь” – цяпер “Беларусь”.

Крыху знізіліся паказчыкі і недзяржаўных прадпрыемстваў: колькасць назваў – на 0,7 %, тыраж – на 15,8 %. Назіралася істотнае падзенне тыражу і ў сектары іншых арганізацый з правам выдавецкай дзейнасці – на 33,6 %.

Далейшае падзенне паказчыкаў адбывалася ў выпуску кніг на беларускай мове: па назвах – на 8,5 %; па тыражу – на 33,1% [Табл. 5; Дыягр. 3, 4]. Значнае зніжэнне беларускамоўнага выдання ізноў даваў дзяржаўны сектар: па назвах – на 17,5 %, па тыражу – на 43 %. Паменшыліся і колькасныя паказчыкі выпуску кніг на беларускай мове сярод іншых арганізацый з правам выдавецкай дзейнасці: па назвах – на 11 %, па тыражу – на 49,6 %. Дадатная дынаміка ў галіне беларускамоўнага кнігавыдання адзначалася толькі ў дзейнасці недзяржаўных выдавецтваў, якія павялічылі выпуск беларускамоўных кніг па назвах на 22,4% і па тыражу – на 11,9 % [Табл. 5].

Не вызначаліся стабільнасцю 2003 і 2004 гг. Сур’ёзнымі стрымліваючымі фактарамі заставаліся зацягнуты працэс прыняцця новых норматворчых дакументаў па стаўцы ПДВ на кніжную прадукцыю, звязаную з адукацыяй, наукай і культурай; неуніфікаванасць падатковага заканадаўства Беларусі і Расіі ў галіне кнігавыдання. Негатыўнае ўздзеянне мела і ўвядзенне падаткаў з продажу на імпартуемую кніжную прадукцыю (ад 5 да 15%). Асабліва абвастрылася праблема ва ўмовах скарачэння субсідавання сацыяльна значнай літаратуры з дзяржбюджэту і нерытмічнага паступлення гэтых сродкаў, у той час, калі намаганні большасці дзяржаўных выдаўцоў былі скіраваны ў асноўным на выпуск літаратуры, фінансаванай з дзяржбюджэту [9, с. 193–195].

У 2003 г. (14.07) быў зацверджаны Дэкрэт Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь №17 “Аб ліцэнзаванні асобных відаў дзейнасці”, у адпаведнасці з якім Міністэрства інфармацыі пачало ажыццяўляць чарговую перарэгістрацыю суб’ектаў гаспадарання, што займаліся выдавецкай дзейнасцю. На працягу 2004 і 2005 гг. перарэгістрацыя практычна была завершана. У 2004 г. ліцэнзій на ажыццяўленне выдавецкай дзейнасці атрымалі 442 юрыдычныя і фізічныя асобы; у 2005 г. – яшчэ 85 і на 1 студзеня 2006 г. ліцэнзаванай выдавецкай дзейнасцю мелі права займацца 540 суб’ектаў гаспадарання. За 2006 г. колькасць выдавецкіх арганізацый у Беларусі павялічылася і

дасягнула 612. Дадзеная тэндэнцыя працягвала захоўвацца на працягу 2007 г. (на канец 2007 г. – 662) [3, с. 9].

Усяго за перыяд 2002–2007 гг. у Беларусі выйшла 60 017 назваў кніг і брашур тыражом 266 млн. 369 тыс. экз. [Табл. 5]. Асноўную частку кніжнага рэпертуару складалі выданні недзяржаўных прадпрыемстваў і іншых арганізацый з правам выдавецкай дзейнасці – 94,4% назваў і 89% тыражу. Адназначна 5,6 % выпуску назваў і 11% тыражу належала пяці дзяржаўным выдавецтвам [2]: “Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі”, “Беларусь”, “Вышэйшая школа”, “Мастацкая літаратура”, “Народная асвета”, а таксама «Выдавецкаму Дому “Беларуская навука”», “Беларускаму Дому Друку” і “Дому прэсы”. [Табл. 3].

Прывярытэтнымі галінова-тэматычнымі кірункамі ў агульным патоку кнігавыдавецкай прадукцыі Беларусі 2002–2007 гг. былі

- адукацыя і выхаванне (12727 назваў, тыраж 88 млн. 463 тыс. экз.);
- мастацкая літаратура (9394 назвы, тыраж 59 млн. 320 тыс. экз.);
- медыцына (4149 назваў, тыраж 14 млн. 232 тыс. экз.);
- мастацкая і пазнавальная літаратура для дзяцей (3869 назваў, тыраж 35 млн. 037 тыс. экз.);
- філалогія (3164 назвы, тыраж 5 млн. 178 тыс. экз.).

Актывізавалася выданне літаратуры па філасофіі і псіхалогіі (2533 назвы, тыраж 12 млн. 948 тыс. экз.). Характэрную карціну кніжнай прадукцыі адлюстроўваюць вынікі 2006 г. Так, асноўнае месца ў тэматычным рэпертуары дзяржаўных выдавецтваў асноўнае месца займаюць выданні па грамадскіх навук – 56,8%; мастацкая літаратура – 13,4%; прыкладныя навукі, медыцына і тэхніка – 11,8%; матэматыка і прыродазнаўчыя навукі – 3,7%; геаграфія і гісторыя – 3,5%. Адназначна найбольшыя галінова-тэматычныя комплексы кніжнай прадукцыі, выпушчанай недзяржаўнымі і іншымі выдавецкімі арганізацыямі, складаюць таксама грамадскія навукі – 32%; прыкладныя навукі, медыцына і тэхніка – 21,7%; мастацкая літаратура – 19,9 %; літаратура па філасофіі і псіхалогіі – 4,8%; па філалогіі – 3,8%; матэматыцы і прыродазнаўчых навук – 3,6 %.

Вядучыя пазіцыі ў кнігавыдавецкім патоку 2002–2007 гг. *па мэтавым прызначэнні мелі*

- вучэбныя (23341 назва, тыраж 87 млн. 989 тыс. экз.);
- літаратурна-мастацкія (8611 назваў, 41 млн. 730 тыс. экз.);
- навуковыя (6304 назвы, тыраж 1 млн. 893 тыс. экз.);

- навукова-папулярныя (4935 назваў, тыраж 30 млн. 424 тыс.);
- выданні для дзяцей і юнацтва (4054 назвы, тыраж 36 млн. 421 тыс. экз.);
- даведачныя (3925 назваў, тыраж 13 млн. 269 тыс. экз.);
- вытворча-практычныя выданні (3529 назваў, тыраж 8 млн. 651 тыс. экз.).

Вызначаныя прыярытэты склаліся менавіта дзякуючы выпушчаным кніжным выданням у сектары недзяржаўных выдавецтваў і іншых арганізацый з правам выдавецкай дзейнасці. Так, па характэрных выніках 2006 г., у выпуску літаратуры па мэтавым прызначэнні сярод вызначаных выдавецтваў пераважалі вучэбныя і вучэбна-метадычныя (38%), літаратурна-мастацкія (15,2%), навуковыя (8,5%), навукова-папулярныя (8,3%), даведачныя выданні (6,9%), выданні для дзяцей і юнацтва (6,6%), вытворча-практычныя (6,2%). Крыху іншыя акцэнтны ў відавым комплексе кніжных выданняў дзяржаўных выдавецтваў (па выніках 2006 г.): вучэбныя і вучэбна-метадычныя выданні (59,7%), навуковыя (12,2%), літаратурна-мастацкія (7%), для дзяцей і юнацтва (6,8%), навукова-папулярныя (5,8%), даведачныя (5%), афіцыйныя (1,4%).

На беларускай мове за 2002–2007 гг. выйшла 5299 назваў кніг і брашур тыражом 21 млн. 573 тыс. экз. Сярэдняя лічба выпуску беларускамоўных выданняў ад агульнай колькасці кніжнай прадукцыі за вызначаны час складае 9% назваў і 8% тыражу. Самыя нізкія паказчыкі па назвах (7,1%) – у 2006 г., а па тыражу (7,6%) – у 2007 г. [Табл. 5; Дыягр. 3, 4]. Асноўную частку беларускамоўнай кніжнай прадукцыі склалі кнігі недзяржаўных і іншых арганізацый з правам выдавецкай дзейнасці [Табл. 5].

Найбольш актыўнай дзейнасцю ў Беларусі ў 2002–2007 гг. займалася 270 выдавецкіх прадпрыемстваў, якія выпусцілі ад трох і звыш таго кніг і брашур. Хаця асноўная частка кніжнай прадукцыі і выйшла ў Мінску, аднак у параўнанні з папярэднімі этапамі назіралася далейшае памяншэнне сярэдняй ўдзельнай вагі кніжнай прадукцыі сталіцы ў агульным кнігавыдавецкім патоку Беларусі: па назвах на 2,9%, па тыражу на 1,4% [Табл. 4]. Дадзеныя лічбы сведчаць пра некаторы рост кнігавыдавецкай актыўнасці ў іншых рэгіёнах Беларусі.

Адначасова трэба адзначыць, што ў Мінску, як і па ўсёй Беларусі склалася даволі стабільная дынаміка росту колькасці назваў кнігавыдавецкай прадукцыі. Так, калі ў 2001 г. Мінск

папоўніў кніжны рынак Беларусі 7076 назвамі новых кніг, то ў 2007 г. іх колькасць налічвала 10493 назвы, што на 32,6 % больш. Дадзеную тэндэнцыю можна адзначыць ужо пачынаючы з 1993 г., у параўнанні з якім адпаведныя паказчыкі сталічных выданняў 2007 г. павялічыліся ў чатыры разы. Што тычыцца тыражу мінскай кнігавыдавецкай прадукцыі, то тут склалася пасля 1993 г. адваротная сітуацыя – колькаснага спаду амаль у два разы. Нават у параўнанні з 2001 г. агульны тыраж кніжнай прадукцыі Мінска 2007 г. упаў на 10,4%. [Табл. 4; Дыягр. 1, 2].

Рэальныя змены, якія адбыліся ў сучасным беларускім кнігавыданні, знайшлі яскравае пацвярджэнне і ў структуры кнігавыдавецкага рэпертуару Беларусі, дзе разам з вучэбнымі і вучэбна-метадычнымі выданнямі, усё большае месца пачынаюць займаць навуковыя і навукова-папулярныя выданні (разам каля 63 % ад усіх надрукаваных кніг і брашур). Назіраецца павелічэнне выпуску сацыяльна значнай літаратуры. Навуковыя і адукацыйныя ўстановы, якія маюць уласную выдавецка-паліграфічную базу, і большасць з іх размяшчаецца ў сталіцы, займаюцца выданнем вучэбных і навуковых прац, манаграфій уласных аўтараў. Звычайна гэта малатыражная літаратура, аднак колькасць назваў падобных выданняў мае ўстойлівую тэндэнцыю да пашырэння. Так, па выніках 2006 г. лідзіруючае становішча сярод такіх устаноў заняў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (158 назваў, тыраж 29,6 тыс. экз.); 2007 г. – Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт (160 назваў) [3, с. 9].

На 16.07.2007 г. у Мінску налічвалася 511 выдавецтваў і іншых выдавецкіх арганізацый з правам выдавецкай дзейнасці, а гэта азначае, што ў сталіцы сканцэнтравана да 84 % ад усіх кнігавыдавецкіх прадпрыемстваў Беларусі. Інстытуцыйную структуру мінскіх кнігавыдавецтваў складаюць дзяржаўныя выдавецтвы (5), дзяржаўныя паліграфічныя прадпрыемствы (4), дзяржаўныя прадпрыемствы і арганізацыі (64), дзяржаўныя ўстановы адукацыі (35), НАН Беларусі (12), дзяржаўныя сродкі масавай інфармацыі (10) – усяго 130 (25,4 %); прыватныя прадпрыемствы (93), індывідуальныя прадпрыемальнікі (54), недзяржаўныя вучэбныя установы (7), недзяржаўныя сродкі масавай інфармацыі (6) – усяго 160 (31,3 %); прадпрыемствы і арганізацыі са змешанай дзяржаўнай, калектыўнай і прыватнай уласнасцю (1), прадпрыемствы і арганізацыі са змешанай формай уласнасці, выключаючы дзяржаўную (181), замежныя суб'екты гаспадарання (2) – усяго 185 (36,1 %); грамадскія (16), рэлігійныя (10) і іншыя арганізацыі (11) – усяго 37 (7,2 %) [4].

Аднак не ўсе зарэгістраваныя выдавецкія структуры Беларусі аднолькава ўдзельнічаюць у кнігавыдавецкім бізнесе. Так, на працягу 2006 г. права выдаваць друкаваную прадукцыю выкарысталі 376 суб'ектаў гаспадарання з 612, або 61,4%. З іх больш за 3 тысячы назваў (у тым ліку з удзелам замежных выдаўцоў) выпусціла выдавецтва “Харвест”; ад 300 да 400 назваў – “Белы вецер” (г. Мазыр); ад 200 да 300 – 3 выдавецтвы (“Аверсэв”, “Папуры” і “Народная асвета”); ад 100 да 200 – 12 выдавецтваў, у тым ліку дзяржаўнае выдавецтва “Вышэйшая школа”; ад 50 да 100 – 27 выдавецтваў, у тым ліку “Мастацкая літаратура”, “Беларусь”, «Выдавецкі Дом “Беларуская навука”»; ад 10 да 50 – 101 выдавецтва, у тым ліку “Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі”; ад 1 да 10 – 231 выдавецтва. Большасць усіх выдавецкіх арганізацый складаюць сярэднія і пераважна дробныя прадпрыемствы, якія выпускаюць на працягу года ад адной да пяцідзесяці адзінак выдавецкай прадукцыі.

З ростам колькасці невялікіх выдавецтваў і іх пастаяннай ратацый у 2002–2007 гг. яскрава праявілася яшчэ адна тэндэнцыя – канцэнтрацыя кніжнай вытворчасці ў адным або некалькіх буйнейшых выдавецтвах, якім на сённяшні час з’яўляецца выдавецтва “Харвест”. Штомесяц выдавецтва выпускае больш за 250 назваў кніг – гэта руская і замежная класіка, сучасная проза, дэтэктывы і вострасюжэтная літаратура, сентыментальная проза, фантастыка і фэнтэзі, дзелавая літаратура; кнігі па мастацтве; падарункавыя альбомы, у іх ліку даведачная, навукова-папулярная, вучэбная, літаратурна-мастацкая, для вольнага часу і літаратура для дзяцей, якая адрозніваецца высокай якасцю выканання, што пацвярджаюць шматлікія ўзнагароды кніг выдавецтва на рэспубліканскіх і міжнародных конкурсах. Адным з фактараў паспяховасці выдавецтва з’яўляецца яго сумесная праца з вядучымі расійскімі партнёрамі (“АСТ”, “Астрель”, “Хранітель” і інш.) і, у асноўным, на расійскі рынак, дзе асаблівай папулярнасцю карыстаюцца наступныя серыі “Харвеста”: “Военно-историческая библиотека”, “Philosophy”, “Все знания для успеха”, “Воспоминания”, “Мемуары” і “Казино”. Іншыя недзяржаўныя выдавецтвы Беларусі, якія па паказчыках стаяць за “Харвестам”, выпускаюць кніжнай прадукцыі ў дзесяткі раз менш і па назвах, і па тыражах [Табл. 2–3]. Сярод іх такія мінскія выдавецтвы, як “Папуры”, “Аверсэв”, “Сучасны літаратар”, “Кніжны Дом”, “Юніпрэс”, “ТэтраСістэмс” [Табл. 3].

Працягваючы нацыянальныя традыцыі, беларуская кніга, імкнецца да задавальнення сучасных патрабаванняў яе мастацкага і паліграфічнага афармлення. Гэтаму спрыяюць рэспубліканскія і міжнародныя конкурсы, выставы і кірмашы, у якіх яна ўдзельнічае. У 2006 г. лаўрэатам і пераможцам Рэспубліканскага конкурсу “Мастацтва кнігі”, акрамя традыцыйных дыпламаў (імя Ф. Скарыны), стаў уручацца Ганаровы знак-сімвал “Залаты фаліант”. «Выдавецтва “Беларускі Дом друку”» заснавала іменную Ганаровую граматы “Нашчадкам Скарыны” Мінскай міжнароднай кніжнай выставы-кірмаша “Кнігі Беларусі”. З 1997 г. ВГАА “Кавалер Паблішэрс” сумесна з БелАКК арганізуе рэспубліканскі конкурс-выставу “Мастак і Кніга”, дзе таксама заснавала свой спецыяльны дыплом “Чароўны матылёк” за ілюстрацыі да дзіцячых выданняў. Выдавецтва праводзіць значную работу і па азнаямленні з беларускай дзіцячай кнігай далёка за межамі Беларусі (у Швейцарыі, Браціславе), на разнастайных міжнародных форумах, дзе разглядаюцца праблемы дзіцячай кнігі, яе афармлення, чытання. У 2002 г. дырэктар выдавецтва Канстанцін Хацяноўскі быў абраны адным з пяці членаў Міжнароднага журы Балонскай выставы-кірмаша дзіцячай кнігі (Італія). У 2005 г. на 57-м кніжным кірмашы ў Франкфурце-на-Майне такія мінскія выданні 2004 г., як “Владимир Мулявин. Нота судьбы” (“Мастацкая літаратура”), “Нетры. Нязведанае” М. Башлакова і М. Барздыкі (рэдакцыйна-выдавецкі аддзел Мінскай фабрыкі каляровага друку) увайшлі ў 100 лепшых кніг свету.

Усё большае развіццё ў сучасным кнігавыданні Беларусі атрымліваюць інфармацыйныя і камунікацыйныя тэхналогіі, якія дазваляюць забяспечваць узаемадзеянне ўсіх суб’ектаў кніжнага рынку – выдавецтваў, кнігарняў, бібліятэк і інш. – ад выкарыстання навейшай камп’ютэрнай тэхнікі да стварэння электронных кніг і іх распаўсюджвання праз уласныя сайты і Інтэрнет-магазіны, якімі валодаюць, да прыкладу, мінскія выдавецтвы “Аверсэв”, “Амалфея”, “Папуры”, “ТэтраСістэмс”, “Тэхналогія”, “Юніпрэс”, “Беларуская Энцыклапедыя”, “Вышэйшая школа”, “Народная асвета” і іншыя. На працягу 15 гадоў у Беларусі рэалізуюцца і праекты па стварэнні гукавых кніг. Так, мінскае ТАА “Інва-сэрвіс”, выкарыстоўваючы спецыяльную рэдакцыйна-выдавецкую сістэму, падрыхтавала гукавую бібліятэку рускай літаратуры з больш чым 400 твораў для школьнага навучання, аўдыёпадручнік па гісторыі і інш.

У 2006 г. падобныя электронныя выданні былі выпушчаны і пры ўдзеле Нацыянальнай бібліятэкі, і пры падтрымцы Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА – гэта падручнік “Говарящая электронная библиотека” і “Электронная библиотека – школьникам”, якія ўключаюць поўныя тэксты твораў беларускай і рускай літаратуры, у тым ліку творы для абавязковага і самастойнага чытання. Да выпуску аўдыёкнігі маюць дачыненне і такія недзяржаўныя выдавецтвы, як “Аверсэв”, “Харвест”.

Такім чынам, разам з фарміраваннем новай выдавецкай сістэмы вызначыўся і характэрны кірунак, які адпавядае сусветным кнігавыдацкім тэндэнцыям, – на змену колькаснай мадэлі прыходзіць якасная, пры якой развіццё кнігавыдання ажыццяўляецца пераважна за кошт пашырэння рэпертуару [Табл. 4]. Адпаведна у той самы час назіраецца паніжэнне агульнага тыражу [5]. Праўда, вынікі за 2006 г. па тыражу паказваюць некаторы яго пад’ём (крыху не дацягнуў да 1991 г.), што можа з’яўляцца сведчаннем пэўных фінансавых цяжкасцяў у галіне кнігавыдання, калі толькі за кошт тыражу магчыма дасягнуць пэўнай рэнтабельнасці вытворчасці [Табл. 5].

Сёння як ніколі ўзрастае роля статыстычных даследаванняў у галіне кнігавыдання ўнутры краіны, абмену інфармацыяй на міжнародным узроўні, якімі актыўна займаецца Нацыянальная кніжная палата Беларусі (НКП). Вынікі дзяржаўнай статыстыкі друку штогод публікуюцца ў статыстычным зборніку “Друк Беларусі”, дзе даецца характарыстыка выдавецкай дзейнасці па тэматычных раздзелах, мэтавым прызначэнні, мовах, жанрах, выдавецтвах, а таксама па тэрытарыяльнай прыкмеце (асобна вылучаюцца агульныя статыстычныя паказчыкі па г. Мінску). Аднак усё ж застаецца даволі сур’ёзная праблема паўнаты інфармацыі аб вышэйшых выданнях як у Беларусі, так і за яе межамі (“Беларусь у сусветным друку”). Пэўная частка кніжнай прадукцыі, якая ствараецца на тэрыторыі Беларусі, у сувязі з эканамічнымі і палітыка-ідэалагічнымі абмежаваннямі, друкуецца ў Расіі, Польшчы, Літве, Украіне. Не ўсе і надрукаваныя недзяржаўнымі выдавецкімі арганізацыямі ў Беларусі кнігі трапляюць для абавязковай рэгістрацыі ў НКП. Адным з прыкладаў такога становішча з’яўляецца ўлік рэлігійных выданняў. Так, паводле дзяржаўнай рэгістрацыі ў 1988–2006 гг. у Беларусі было надрукавана звыш 2 500 назваў кнігі і брашур адпаведнай тэматыкі. Аднак незарэгістраванымі засталіся яшчэ 538 друкаваных адзінак (і гэта толькі праваслаўныя выданні) [11].

Як можна заўважыць, стан развіцця сучаснага кнігавыдання Беларусі, беларуская кніга як з'ява ў сусветнай кніжнай культуры патрабуюць адпаведнага навуковага забеспячэння. Апошнім часам дадзеныя праблемы прыцягваюць усё большую ўвагу даследчыкаў-кнігазнаўцаў і кнігавыдаўцоў. Так, у Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў гэтым пытаннем надавалася асаблівая ўвага, пра што сведчаць праведзеныя міжнародныя навуковыя форумы і выдадзеныя паводле іх матэрыялы – гэта міжнародныя навукова-практычныя канферэнцыі “Недзяржаўная выдавецкая дзейнасць у Беларусі: гісторыя і сучаснасць” (3 – 4 красавіка 1996 г.), “Беларуская кніга ў кантэксце сусветнай кніжнай культуры” (7 – 8 лютага 2006 г.). Сведчаннем цікавасці да азначаных пытанняў стала і арганізаваная 22 – 23 сакавіка 2007 г. “Саюзам выдаўцаў і распаўсюднікаў друкаваных СМІ” (створаная па ініцыятыве Міністэрства інфармацыі ў снежні 2006 г.) міжнародная канферэнцыя выдаўцоў і распаўсюджвальнікаў кніг і друкаваных СМІ “Печатный рынок Беларуси в контексте стран СНГ и Балтии. Экспертные оценки и стратегии успеха”. У 2006 г. па замове Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь Цэнтрам сацыялагічных і палітычных даследаванняў БДУ было праведзена поўнамаштабнае даследаванне сітуацыі на кніжным рынку [7]. Задавальненне чытацкіх запатрабаванняў, шырокая падтрымка і стымуляванне чытацкай актыўнасці ў Беларусі разглядаюцца як праблемы, ад вырашэння якіх залежыць дабрабыт нацыі. Аднак на долю пакупкі беларускамоўных выданняў прыходзіцца толькі 3,5 %, што сведчыць аб нізкай матывацыі і адсутнасці цікавасці да беларускай кнігі або аб тым, што беларускамоўная літаратура недастаткова прадстаўлена на рынку. Дадзенае пытанне з'яўляецца асабліва вострым для беларускамоўнай кнігі, але тычыцца і іншай выдавецкай прадукцыі Беларусі. Для паспяховага прафіліравання выдавецкай дзейнасці выдавецтвам неабходна інфармацыя аб мэтавых групах спажываўцоў, цэннаснай арыентацыі і г.д.

Патрэбнасць у арганізацыі і правядзенні падобнай працы відавочна, а пад сілу яна спецыяльным установам у галіне даследавання кнігі і кніжнай справы, якім можа стаць *Інстытут кнігі*. Нават ва ўмовах, калі пераважаюць электронна-віртуальныя зносіны, чытанне кніг застаецца важнейшым паказчыкам ўзроўню культуры і маральна-этычнага стану грамадства. У вырашэнні шэрагу праблем у галіне беларускага кнігавыдання не дастаткова выкарыстання аднаго толькі адміністрацыйнага рэсурсу, як “Праграма

развіцця галіны друку і масавай інфармацыі на 2006–2010 гг.” (зацверджана ў 2006 г. Міністэрствам інфармацыі), бо якасны выпуск запатрабаванай сацыяльна значнай літаратуры, жорсткая эканомія бюджэтных сродкаў і нават перабудова маркетынгавай палітыкі, накіраванай на перспектыўнае планаванне і апэратыўную рэалізацыю выпушчанай прадукцыі, не вырашаюць цалкам дадзенае пытанне. Неабходна фарміраванне асобай інфраструктуры, закліканай кансалідаваць інтэлектуальны і творчы патэнцыял, накіраваны як на рэпрадудцыраванне і трансляцыю ведаў: навуковыя даследаванні, падрыхтоўка адпаведных спецыялістаў, культурна-асветніцкая дзейнасць, так і на актывізацыю ўкаранення ў практыку вынікаў інавацыйных падыходаў, развіццё міжнародных сувязей і кніжнага бізнесу Беларусі. Толькі ў гэтым выпадку можна будзе казаць аб сапраўды якаснай мадэлі беларускай кніжнай справы, у якой Мінск застаецца вядучым цэнтрам нацыянальнага кнігавыдання, выконваючы і важнейшую місію цэнтра інтэграцыі выдавецкай сістэмы Беларусі ў сусветную інфармацыйную супольнасць.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Аналіч, Л. Сучасны стан беларускага кнігавыдання / Лілія Аналіч // 480 год беларускага кнігавыдання : матэрыялы Трэціх Скарынаўскіх чытанняў / гал. рэд. А. Мальдзіс і інш. – Мінск : Бел. навука, 1998. – С. 257. – (Беларусіка=Albaruthenica ; кн. 9).
2. Довнар, Л. И. Издательское дело / Л. И. Довнар // Республика Беларусь : энциклопедия : [в 7 т.]. – Минск : БелЭн, 2006. – Т. 3. – С. 721.
3. Друк Беларусі, 2007 : ст. зб. / Нац. кн. палата Беларусі ; склад. Л. П. Рабушка. – Мінск : НКП Беларусі, 2008. – 80 с.
4. Книгоиздание и периодическая печать Беларуси. Статистические итоги 2006 года : междунар. конф. издателей и распространителей книг и печатных СМИ “Печатный рынок Беларуси в контексте стран СНГ и Балтии. Экспертные оценки и стратегия успеха”, Минск, 22–23 марта 2007 г. / Нац. кн. палата Беларусі ; сост. Т. Г. Рабушко. – Минск : НКП Беларусі, 2007. – 20 с.
5. Книгоиздание и печать Беларуси = Bookspublishing and print media in Belarus / Министерство информации Республики Беларусь. – Минск : ЧУП “Кавалер”, 2006. – С. 5.
6. Лепский, Б. В. Книгоиздательская система современной России / Б. В. Лепский. – Москва : Наука, 2001. – С. 75–79.
7. Морозова, С. А. Книжный рынок Республики Беларусь: социологические заметки / С. А. Морозова, Д. Г. Ротман // Социология. – 2007. – № 2. – С. 53–61.
8. Ничипорович, С. А. Развитие издательско-полиграфического комплекса Беларуси в условиях становления рыночных отношений / С. А. Ничипорович. – Минск : Харвест, 2001. – 176 с.
9. Ничипорович, С. А. Современное книгоиздание в Беларуси: проблемы и пути их решения / Ничипорович С.А. // Беларуская кніга ў кантэксце сусветнай кніжнай культуры : зб. навук. арт. : у 2 ч. / Беларус. дзярж. ун-т

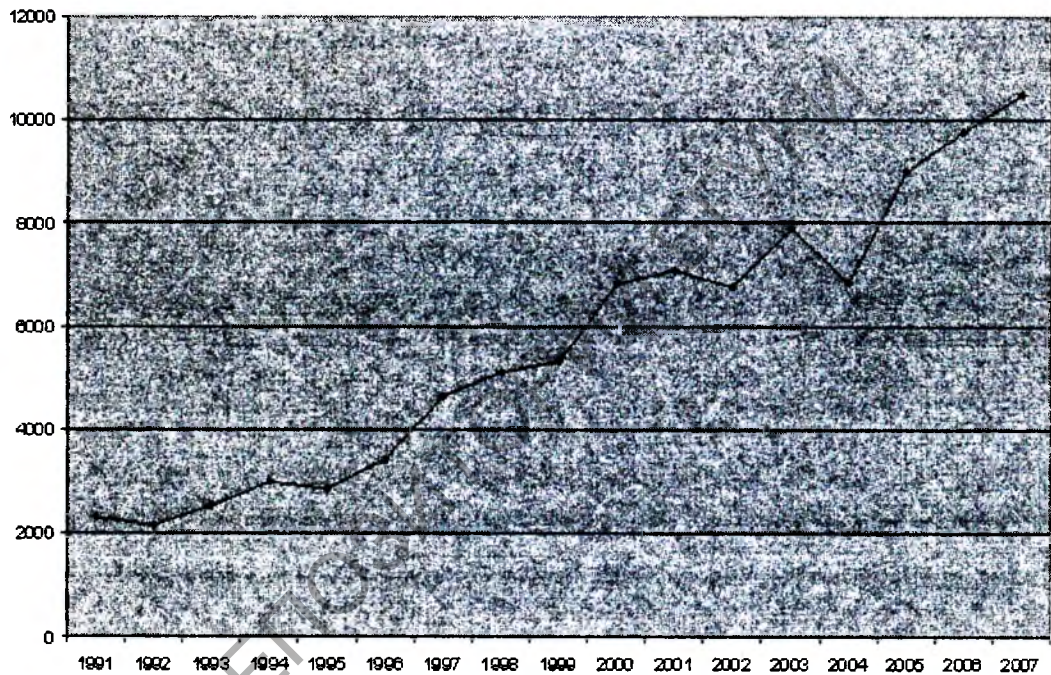
культуры і мастацтваў ; склад. Дзем'яновіч Т. А., Доўнар Л. І., Самойлюк Т. А. – Мінск, 2006. – Ч. 2. – С. 189.

10. Потупа, А. С. Книгоиздание в Беларуси: мрачные тенденции и светлые перспективы / Александр Потупа // Недзяржаўная выдавецкая дзейнасць у Беларусі: гісторыя і сучаснасць : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф. (Мінск, 3–4 кастр. 1996 г.) / Беларус. ун-т культуры ; рэдкал.: А. Трусаў, Т. Самойлюк, Л. Доўнар, Т. Дзем'яновіч, А. Патупа, Я. Будзінас, Н. Бярозкіна. – Мінск : Тэхналогія, 1997. – С. 5–7.

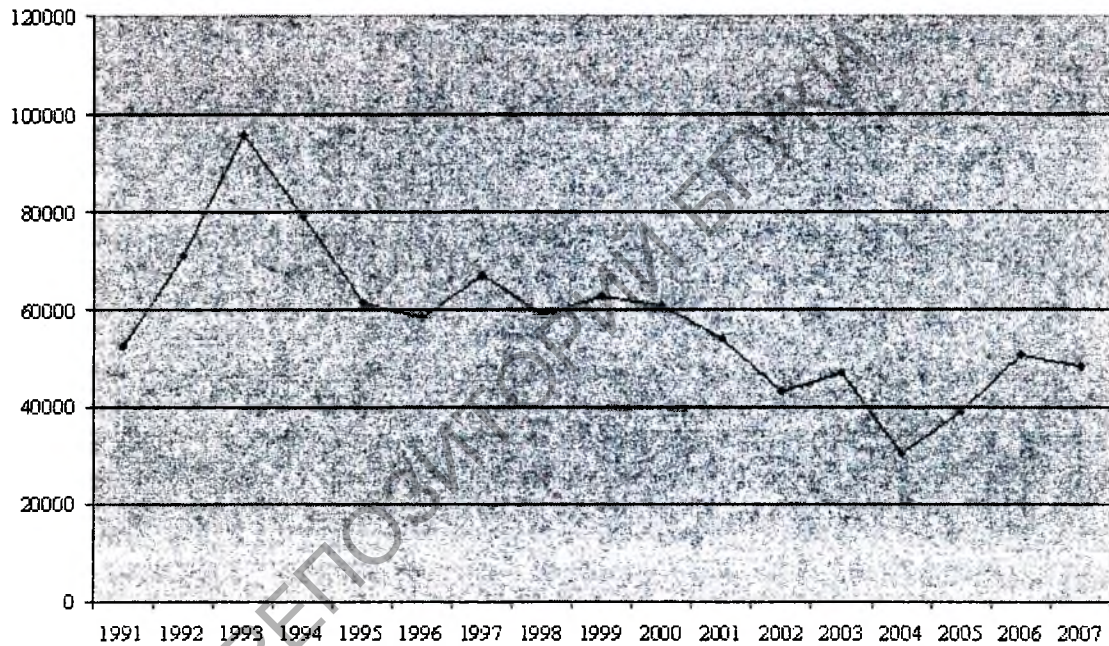
11. Самойлюк, Т.А. Православная книга в Беларуси / Т.А. Самойлюк. – Минск : Православное Братство в честь Святого Архистратига Михаила в г.Минске, 2005. – С 17–19.

12. Фядорына, А. Беларускаямоўная літаратура ў складзе недзяржаўных выдавецтваў / Ала Фядорына // Недзяржаўная выдавецкая дзейнасць у Беларусі: гісторыя і сучаснасць : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф. (Мінск, 3–4 кастр. 1996 г.) / Беларус. ун-т культуры ; рэдкал.: А. Трусаў, Т. Самойлюк, Л. Доўнар, Т. Дзем'яновіч, А. Патупа, Я. Будзінас, Н. Бярозкіна. – Мінск : Тэхналогія, 1997. – С. 56.

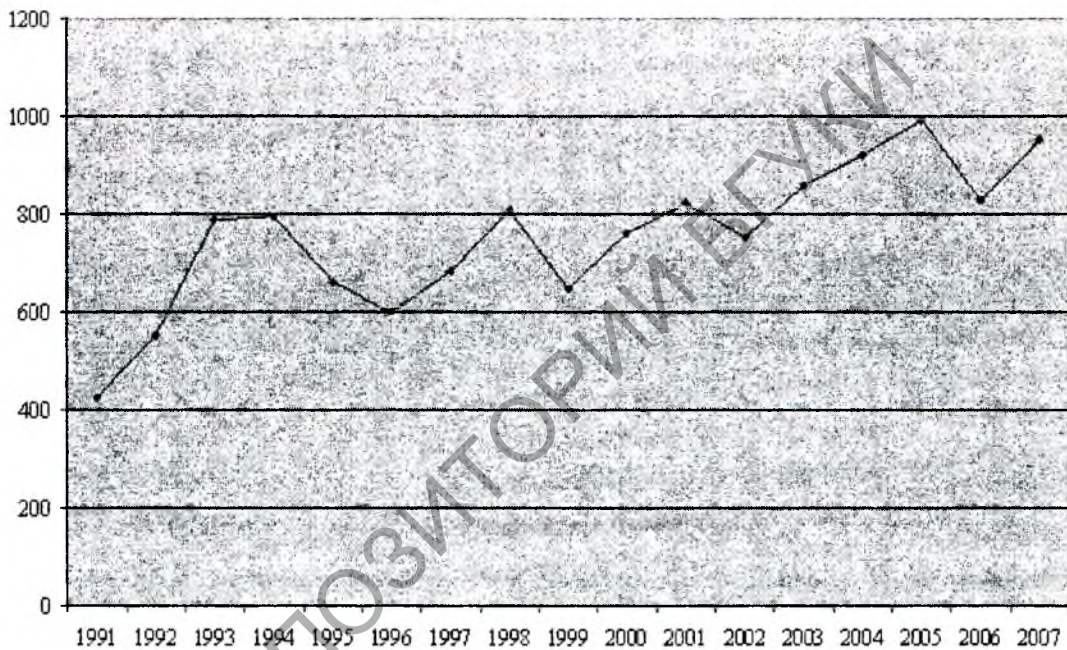
* Табліцы і дыяграмы складзены паводле статыстычных дадзеных з наступных выданняў НКП Беларусі: Друк Беларусі, 1991–2000 : ст. зб. / Нац. кн. палата Беларусі ; склад. Л.П. Рабушка. – Мінск : НКП Беларусі, 2002. – 163 с.; Друк Беларусі, 2001 : ст. зб. / Нац. кн. палата Беларусі ; склад. Л. П. Рабушка. – Мінск : НКП Беларусі, 2002. – 100 с.; Друк Беларусі, 2002 : ст. зб. / Нац. кн. палата Беларусі ; склад. Л.П. Рабушка. – Мінск : НКП Беларусі, 2003. – 89 с.; Друк Беларусі, 2003 : ст. зб. / Нац. кн. палата Беларусі ; склад. Л.П. Рабушка. – Мінск : НКП Беларусі, 2004. – 85 с.; Друк Беларусі, 2004 : ст. зб. / Нац. кн. палата Беларусі ; склад. Л.П. Рабушка. – Мінск : НКП Беларусі, 2005. – 98 с.; Друк Беларусі, 2005 : ст. зб. / Нац. кн. палата Беларусі ; склад. Л.П. Рабушка. – Мінск : НКП Беларусі, 2006. – 77 с.; Друк Беларусі, 2006 : ст. зб. / Нац. кн. палата Беларусі ; склад. Л.П. Рабушка. – Мінск : НКП Беларусі, 2007. – 68 с.; Друк Беларусі, 2007 : ст. зб. / Нац. кн. палата Беларусі ; склад. Л.П. Рабушка. – Мінск : НКП Беларусі, 2008. – 80 с.

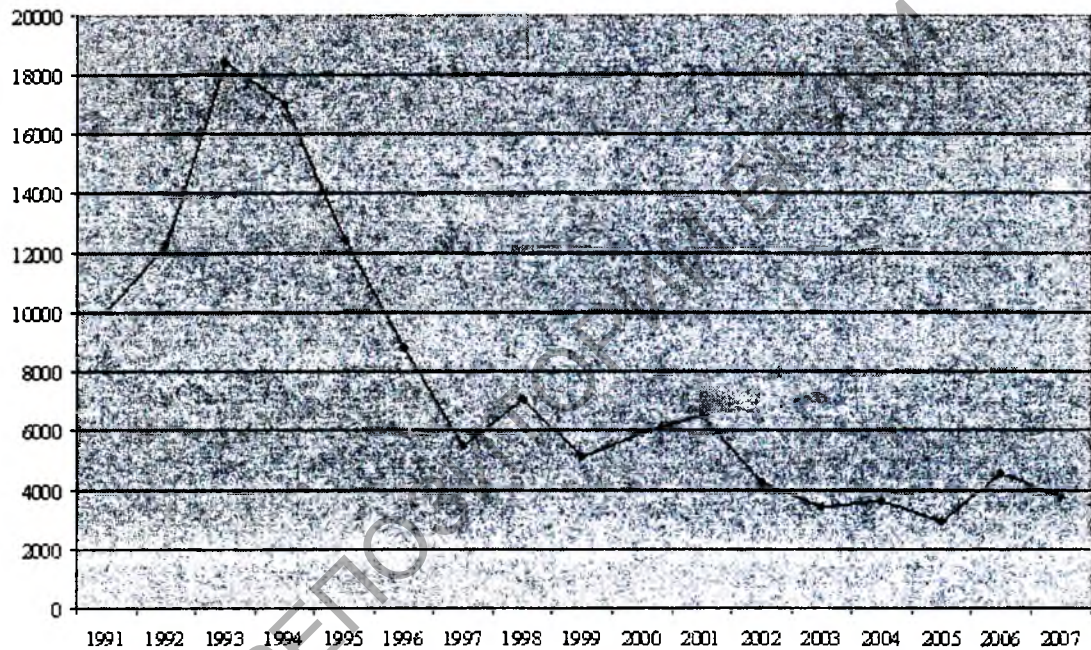
Дыяграма 1 – Дынаміка выпуску кніжнай прадукцыі ў Мінску па колькасці назваў (1991–2007)

Дыяграма 2 – Дынаміка выпуску кніжнай прадукцыі ў Мінску па тыражу (1991–2007)

Дыяграма 3 – Дынаміка выпуску беларускамоўнай кніжнай прадукцыі ў Беларусі па колькасці назваў (1991–2007)

Дыяграма 4 – Дынаміка выпуску беларускамоўнай кніжнай прадукцыі ў Беларусі па тыражу (1991–2007)

Табліца 1 – Вынікі дзейнасці вядучых выдавецтваў Мінска ў 1991–1996 гг.

№ п/п	Выдавецтва	Колькасць назваў	у %	Тыраж (тыс. экз.)	у %
I.	Дзяржаўныя	4983	28	168792	40
1.	Народная асвета	1019	20,4	25325	15
2.	Мастацкая літаратура	706	14,2	8675	5
3.	Навука і тэхніка	596	12	2677	1,6
4.	Вышэйшая школа	530	10,6	13226	7,8
5.	Полымя	485	9,7	13040	8,9
6.	Юнацтва	419	8,4	21220	12,6
7.	Ураджай	350	7	8581	5
8.	Беларусь	349	7	15882	9,4
9.	Універсітэцкае	293	5,9	5431	3,2
10.	Беларуская энцыклапедыя	157	3,2	5776	3,4
II.	Недзяржаўныя	5418	30	235044	55
1.	Харвест (1995–1996)	789	14,6	19360	8,2
2.	Пікорп (1992–1996)	362	6,7	28067	12
3.	Мет (1992–1996)	237	4,4	14606	6,2
4.	Эрыдан	176	3,3	15865	6,7
5.	Сервэг (1993–1996)	176	3,3	5721	2,4
6.	Белфаксиздатгрупа	87	1,6	6650	2,8
7.	Паліфакт	81	1,5	6768	2,9
8.	Амалфея	71	1,3	365	0,2
9.	Сказ (1993–1996)	70	1,3	3685	1,6
10.	Папурн (1994–1996)	69	1,3	1625	0,7
11.	Аракул	66	1,2	5851	2,5
12.	Кніжны Дом (1994–1996)	63	1,2	1993	0,8
13.	Тэхналогія (1993–1996)	28	0,5	64	0,03

Табліца 2 – Вынікі дзейнасці вядучых выдавецтваў Мінска ў 1997–2001 гг.

№ п/п	Выдавецтвы	Колькасць назваў	у %	Тыраж (тыс. экз.)	у %
I.	Дзяржаўныя	3635	11	53120	17,3
1.	Народная асвета	549	15	31429	59
2.	Польмя	484	13	1412	2,7
3.	Вышэйшая школа	458	12,6	5155	9,7
4.	Ураджай	332	9	2540	4,8
5.	Беларуская навука	303	8,3	904	1,7
6.	Юнацтва	274	7,5	1905	3,6
7.	Мастацкая літаратура	241	6,6	1676	3,2
8.	Беларусь	237	6,5	4048	7,6
9.	Універсітэцкае	225	6,2	2535	4,8
10.	Беларуская энцыклапедыя	147	4	1385	2,7
II.	Недзяржаўныя	18406	55,6	243776	79,3
1.	Харвест	7289	39,6	106240	43,6
2.	Папурь	505	2,7	6009	2,5
3.	Кніжны Дом	397	2,2	6403	2,6
4.	Амалфея	264	1,4	1405	0,6
5.	Юніпрэс	141	0,8	1304	0,5
6.	Тэхналогія	128	0,7	172	0,07
7.	Чатыры чвэрці	60	0,3	98	0,04
8.	Кавалер Паблішэрс	45	0,2	397	0,2

Табліца 3 – Вынікі дзейнасці вядучых выдавецтваў Мінска
ў 2002–2007 гг.

	Выдавецтва	Колькасць назваў	у %	Тыраж (тыс. экз.)	у %
I.	Дзяржаўныя	3369	5,6	29543	11
1.	Народная асвета	1216	36	17237	58,3
2.	Вышэйшая школа	698	20,7	4152	14,5
3.	Мастацкая літаратура	424	12,6	2248	7,6
4.	Беларуская навука	405	12	350	1,2
5.	Беларусь	267	7,97	2391	8,1
6.	Беларуская энцыклапедыя	143	4,2	507	1,7
II.	Недзяржаўныя	40599	67,6	233060	83,7
1.	Харвест	14622	36	110096	49,4
2.	Аверсэв	1434	3,5	15229	6,8
3.	Папуры	1385	3,4	13059	5,9
4.	Сучасны літаратар	1145	2,8	11326	5,1
5.	Кніжны Дом	1141	2,8	15422	6,9
6.	Юніпрэс	1008	2,5	6974	3,1
7.	ТэтраСістэмс	625	1,5	2430	1,1
8.	Амалфея	401	1	978	0,4
9.	Тэхналогія	119	0,3	113	0,05
10.	Чатыры чвэрці	96	0,2	76	0,03
11.	Кавалер Паблішэрс	61	0,2	256	0,1

Табліца 4 – Удзельная вага кнігавыдавецкай прадукцыі Мінска ў агульным кнігавыдавецкім патоку Беларусі

Асноўныя этапы (гады)	Выдадзена ў Беларусі		Выдадзена ў Мінску		Мінск у %	
	назвы	тыраж (тыс. экз.)	назвы	тыраж (тыс. экз.)	назвы	тыраж
1991–1996	18082	425740	16297	418639	90,2	98,4
1991	2432	52911	2313	52469	95,1	99,2
1992	2364	71940	2159	71077	91,3	98,8
1993	2926	98351	2534	95928	86,6	97,5
1994	3346	80606	2991	79195	89,4	98,2
1995	3205	62859	2868	61553	89,5	97,9
1996	3809	59073	3432	58417	90,1	98,9
1997–2001	33098	307591	28964	303496	87,5	98,6
1997	5331	67632	4654	66985	87,3	99
1998	6073	60022	5109	59097	84	98,5
1999	6064	63305	5313	62646	87,6	99
2000	7686	61627	6812	60766	88,6	98,6
2001	7944	55005	7076	54002	89	98,2
2002–2007	60017	266369	50749	258789	84,6	97,2
2002	7753	44251	6747	43125	87	97,5
2003	9148	48410	7885	47011	86,2	97,1
2004	8198	31623	6836	30434	83,4	96,2
2005	10784	40286	9010	39109	83,5	97
2006	11569	52021	9778	50724	84,5	97,5
2007	12565	49778	10493	48387	83,5	97,2

Табліца 5 – Уздзельная вага беларускамоўных выданняў у агульным кнігавыдавецкім патоку Беларусі

гады	усяго выдадзена		на аднаго жыхара	беларускамоўныя выданні ад усёй выдадзенай кніжнай прадукцыі (%)		беларускамоўныя выданні дзяржаўных выдавецтваў (%)		беларускамоўныя выданні недзяржаўных выдавецтваў (%)		беларускамоўныя выданні іншых арганізацый (%)	
	назвы	тыраж (тыс.экз.)		назвы	тыраж	назвы	тыраж	назвы	тыраж	назвы	тыраж
1991	2 432	52 911	5,4	17,5	18,9	84	99	–	–	–	–
1992	2 364	71 940	7,3	23,3	17,1	75,6	95	1,5	4	22,9	1
1993	2 926	98 351	10	26,9	18,7	63	82	9,5	15,5	27,5	2,5
1994	3 346	80 606	8,2	23,8	21,1	58,4	91,2	8,4	7,6	33,2	1,2
1995	3 205	62 859	6,4	20,6	19,9	54,5	79,2	14,1	18,4	31,4	2,4
1996	3 809	59 073	6	15,7	14,9	46,7	71,6	16,4	27,3	36,9	1,1
1997	5 331	67 631	6,5	12,8	8,1	46	74,5	20,1	19,2	33,9%	6,3
1998	6 073	60 021	5,9	13,3	11,8	43,7	77,5	19,2	19	37,1	3,5
1999	6 064	63 305	6,3	10,7	8,1	39,4	78,4	18,7	15	41,9	6,6
2000	7 686	61 627	6,9	9,9	9,6	33,8	67,8	24	22	42,2	10,2
2001	7 944	55 005	5,5	11,1	11,8	38	75,4	26,7	15,4	35,3	9,1
2002	7 753	44 251	4,5	9,7	9,5	30,2	66,7	35,5	26,2	34,3	7,1
2003	9 148	48 410	4,9	9,4	7,1	26,8	46	40,9	43	32,3	11
2004	8 198	31 623	3,2	11,2	8,5	21,2	35,8	42	42,8	36,8	21,5
2005	10 784	40 286	4,4	9,2	6,7	19,7	29,1	42,9	53,3	37,4	17,6
2006	11 569	52 000	5,3	7,1	8,8	24,7	48,9	46,1	26	29,2	25,1
2007	12 565	49 778	5,1	7,6	7,6	–	–	–	–	–	–